

İktidar Ağlarına Karşı İsyan ve Umut Ağları

Ar. Gör. Emre Tansu KETEN

dicle üniversitesi, iletişim fakültesi
emretansuket@gmail.com

İsyan ve Umut Ağları
(İnternet Çağında Toplumsal Hareketler)
Manuel Castells, Koç Üniversitesi Yayınları, 2013

“Tarihin sonu” tezlerinin revaçta olduğu, ideolojilerin artık işlevsizleştiğinin, siyasetin sokaktan salonlara/meclislere taşındığının her gün yeniden ilan edildiği dönemin üzerinden çok zaman geçmeden, dünya isyanlarla çalkalanmaya başladı. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ayaklanmaların hangi isimle anılması gerektiği tartışmaları hararetini henüz yitirmemişken, bu kez Avrupa ve ABD’de yüz binlerce insan meydanları işgal etti. 2008 ekonomik krizinin bu isyanlardaki etkisi artık inkâr edilemezken, birçok liberal “Marx haklıydı” demeye başladı. Ortaya çıkış nedenleri diğerlerinden oldukça farklı olsa da, 2013 yılının Haziran’ında Taksim’de başlayıp tüm ülkeye yayılan Gezi Direnişi de yöntem ve “ruh” bakımından bu isyanların devamı olarak nitelendi.

İsyanların ortaya çıktığı 2010 yılından bugüne, bu hareketlerin siyasi arkaplan ve potansiyellerinin yanında en çok tartışılan özellikleri, yeni medya ile olan ilişkileriydi. Özellikle web 2.0 ortamının, insanlara ulaşma, eylemleri organize etme ve eylemlere dair ana akım medyanın görmediği haberleri dolaşıma sokma noktalarında aktif olarak kullanıldığı bu hareketler, sıklıkla “Twitter Devrimleri” gibi teknolojik determinist ve indirgemeci bir bakış açısıyla karşılandı. Bu süreçte azınlıkta kalan bazı kötümser araştırmacılar, sosyal medya ortamlarının kontrol amacıyla kullanılmasının daha elverişli olduğunu dile getirdiler. İnternet ve ağ teorileriyle tanıdığımız Manuel Castells, İsyan ve Umut Ağları başlıklı kitabıyla bu tartışmaya dâhil oluyor. Yaşananların kapsamlı akademik yorumlamasını yapmak ve hükme varmak için henüz çok erken bir safhada bulunduğumuzu belirten Castells, kitabının amacını, izlenim ve araştırmaları sonucu elde ettikleriyle bir tartışma başlatmak olarak sunuyor.

İktidar Ağları

Castells, toplumdaki temel iktidar mücadelesinin, insanların zihinlerinde anlam yaratma savaşı olduğunu; savaşı kazanan egemenlerin kendi çıkar ve değerleri suretinde toplumsal yapıları inşa ettiğini, bu nedenle iktidar ilişkilerinin aslında toplumu oluşturduğunu savunmaktadır (20). İnsanların zihinlerinde anlam yaratma mücadelesinde, her bireysel zihin karşı karşıya kaldığı iletileri bir noktaya kadar öznel bir şekilde yorumlayarak alımlamaktadır. Ancak mesajın üretiminden, kodlanmasına ve nihayet alımlanmasına kadar geçen bu süreç tamamen iradi olarak işlememekte, iletişim ortamı tarafından koşullandırılmaktadır. Dolayısıyla bu iletişim ortamının dönüşümü, iktidar ilişkilerini de etkilemektedir (21).

Günümüzde iktidar, dönüşen iletişim ortamı sayesinde ağlar etrafında örgütlenmektedir. Küresel finans ağları, siyasi ağlar, medya ağları, kültürel üretim ağları, askeri/güvenlik ağı, küresel suç ağı, bilim/teknoloji ağı gibi çeşitli örgütlenmeler, kimi zaman işbirliği, kimi zaman ise rekabet içine girerek işlevlerini devam ettirirler. Hepsinin ortak bir amacı vardır: "Toplumun kuralları ve normlarını esasen kendi çıkarları ve değerlerine cevap veren bir siyasi sistem üzerinden tanımlama yetisini denetlemek". Castells'e göre, her iktidar karşı-iktidarın varlığını koşullar. Eski tür hiyerarşik iktidar kurumlarının karşısında konumlanan merkezi karşı-iktidar örgütlenmeleri (isyan orduları veya devrimci partiler), bugün yerlerini tıpkı iktidar gibi, ağlar etrafında örgütlenen, esnek, yatay ve gayri-merkezi örgütsel yapılara bırakmıştır (Castells, 2006: 26). Ağ toplumunda siyaset, medya siyasetidir. Siyaset sadece seçim dönemlerinde medyaya önem vermez, medya her zaman siyasi mücadelelerin zemini, algıların yönetilmeye çalışıldığı bir kamusal alandır (Castells, 2006: 94).

Ağlar etrafında örgütlenen ve meşruiyetini bunlar aracılığıyla sağlayan iktidar sahipliği yapısının yanı sıra, ağ toplumunda, geçmişin uluslararası güç dengesizliği, ekonomik ve siyasi olarak güçsüz ülkeler aleyhine devam etmektedir. Bir yapının esnek ve merkezsiz olması, onun eşitlikçi, çoğulcu ve katılımcı niteliğe sahip olduğu anlamına gelmemekte, ağ üzerindeki düğüm noktaları söz konusu niteliklerin gelişip serpilmesini engellemektedir (2006: 29). Castells, kitabın konusu olan isyan dalgasını, işte bu iktidar ağlarının tahakkümüne küresel bir karşı çıkış olarak değerlendirmektedir.

İsyan Ağları

Her şey 17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin, kendisine yönelik zabıta baskısını protesto etmek amacıyla belediyenin önünde kendisini yakmasıyla başladı. Bu eylemin şehir çapında duyulmasıyla beraber düzenlenen eylemler, Youtube ve Facebook aracılığıyla internette dolaşıma sokuldu. Kısa sürede bütün ülkeyi kaplayan eylemler büyük bir isyana dönüşürken devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkeden kaçmak zorunda kaldı. Sosyal medya araçlarıyla yaygınlaştırılan ve organize edilen bu isyanın başladığı

tarihte Tunus halkının yüzde 37'sinin internete erişim olanağı bulunmaktaydı. Öte yandan küresel iletişim ağları sayesinde bütün dünya Tunus ile ilgili haberleri Twitter üzerinden takip edebilmekte, çeşitli sosyal medya ortamlarında Tunus ile dayanışma grupları kurulmaktaydı. Tunus, geçmiş İran deneyimini de hesaba katarak, ilk başarılı ve özgün “sosyal medya devrimi” olarak anılmaya başlandığı sıralarda isyan dalgası yakın ve uzak birçok ülkeye yayılmaya hazırlanıyordu.¹

Tunus'u izleyen ilk ülke İzlanda oldu. 2007 yılında ortalama gelir bakımından dünyanın beşinci ekonomisi konumunda olan İzlanda, türev piyasalara dayalı ekonomisi nedeniyle 2008 ekonomik krizinden en fazla etkilenen ülkelerden birisiydi. Ülkenin en büyük üç bankası krize girdiklerini ve ödemelerini yapamayacaklarını açıklarken, ikisi devlet tarafından kamulaştırılarak kurtarılmaya çalışıldı. Yaşananlar karşısında öfkelenen halk, 2009'da gerçekleşen seçimlerde 1927'den bugüne ülkeyi yönetmekte olan muhafazakâr iki partiyi de hezimete uğratarak, hükümeti Sosyal Demokratların ve Yeşillerin koalisyonuna bıraktı. Castells, İzlanda'da büyük sokak gösterileriyle başlayıp, sandıkta devrim niteliğinde bir değişiklik ile süren bu hareketin ortaya çıkmasında ve örgütlenmesinde sosyal medyanın büyük bir payı olduğunu, İzlanda nüfusunun yüzde 94'ünün internet olanağına sahip olmasının da bu savı desteklediğini ileri sürmektedir (44). Yeni hükümetin, yeni anayasa hazırlayacak bir komisyonun belirlenmesi için seçim yapması, bu seçimler sonucunda oluşturulan Anayasa Meclis Komisyonu'nun ise anayasa hazırlık sürecinde Twitter ve Facebook kanalıyla halkın bu sürece katılımını olanaklı kılması, kendilerine gelen 16 bine yakın önerinin anayasada dengeli bir şekilde temsil edilmesi Castells için siyaset ve yeni medya ilişkisinin olanakları bakımından heyecan verici bir deneyimdir² (48).

Tunus'ta başlayıp, İzlanda'da büyüyen isyan hareketinin bir sonraki durağı, hareketin belki de en kitlesel ve inatçı olacağı ülke Mısır'dır. Mısır, 2005 yılında başlayan ve ilerleyen yıllarda yaygınlaşan eylem ve grevlerle siyasi mücadelenin yükseldiği bir ülke haline gelirken, devlet güçleri de muhaliflere yönelik şiddetini arttırıyordu. Bu eylemler sonucunda ortaya çıkan ve bir Facebook örgütlenmesi olarak doğan “6 Haziran Gençlik Hareketi” Hüsnü Mübarek'i iktidardan indirecek isyan dalgasının önemli bir aktörü haline gelecekti. Mısır'daki kitlesel eylemlerin başlamasının en önemli etkenlerinden bir tanesi Tunus'taki isyanın, en önemli tetikleyicisi ise Halid Said isimli bir video-aktivistin, bir dizi bürokrat ve polisin yolsuzluklarını ifşa eden videoları internette dolaşıma sokması nedeniyle, 2010 yılında, bir internet kafede polis tarafından dövülerek öldürülmesidir. Said adına açılan bir Facebook sayfası ve 6 Haziran Hareketi'nden Esmâ Mahfuz'un Facebook sayfasında halkı Tahrir Meydanı'nda toplanmaya davet eden bir videonun yaygın bir şekilde paylaşılması, yüz binlerce insanın çadırlarıyla Tahrir Meydanı'nı işgal

1 Tunus Devrimi'nde yeni medyanın diğer bir izi de Wikileaks'tir. Wikileaks'in yayınladığı belgeler arasında Tunus Başkanı Bin Ali'nin eşinin mensubu olduğu aşiretin kirli ilişkileri, yolsuzlukları ve lüks yaşamları da yer almış. Bu bilgilerin halkta yarattığı öfke eylemler sırasında sloganlara ve dövizlerdeki yazılara da yansımıştır.

2 Bu anayasa bazı gözlemciler tarafından “wiki-anayasa” olarak tanımlanmıştır.

etmesiyle sonuçlanacak isyanın başlamasında etkili olmuştur. İnternet üzerinden kendi propagandasını ve eylemini örgütleyen bu harekete karşı devlet bütün internet erişimini engelleyerek, yani fişi çekerek cevap verir. Sokağa çıkanların haberleşme olanaklarının kısıtlanması ve ülke genelinde yaşanan polis şiddetinin gösterilememesi gibi karşılıklı olan bu engelleme girişimleri, Avrupa ve ABD'deki aktivist ve hackerların desteğiyle çeşitli yazılımlar vasıtasıyla aşılar. Twitter'dan bir grup mühendisin ürettiği bir yazılım sayesinde, belirlenen bir numaraya bırakılan tele-sekreter mesajları anında Twitter ortamında tweet olarak paylaşılır hale gelmesi, söz konusu sansür aşma girişimlerinin en önemli örneklerinden birisidir (69). Böylece Mısır örneği, sosyal medyanın toplumsal hareketlere yönelik olanaklarını göstermesinin yanında, internetin baskılara karşı esnekliğinin de test edildiği bir alan olmuştur.³

Castells'in incelediği son iki ülke İspanya ve ABD'dir. 2008 ekonomik krizinin doğum yeri denilebilecek ABD ile bu krizden en şiddetli şekilde etkilenen ülkelerin başında gelen İspanya'da siyasi dengeleri altüst edecek hareketler ortaya çıkar. İspanya'da Democracia Real Ya! (Gerçek Demokrasi Şimdi) isimli Facebook grubunun, ABD'de ise bağımsız bir dergi olan Adbusters'ın internetten yaptıkları eylem çağrıları kitlesel bir şekilde yanıt bulur ve Tahrir'in ürettiği bir eylem şekli olan meydan işgalleri bu ülkelerde de çeşitli şehirlere yayılır. İspanya'daki hareket kendisini Fransız yazar Stephene Hessel'in Öfkelenin!⁴ isimli kitabına atıfla Öfkeliiler (Indignadas), ABD'deki hareket ise "Biz Yüzde 99'uz" başlıklı bir Tumblr sayfasının etkisiyle % 99 olarak adlandırmıştır. Democracia Real Ya!'nın "Medyadan nefret etmeyin medya olun" çağrısı, yurttaş gazeteciliğinin yaygın olarak kullanılmasıyla karşılığını bulur. Ülkenin her yanından video ve fotoğraflar eşliğinde haberler paylaşılır. Öfkeliiler ve Occupy hareketleri siberuzamı etkili şekilde kullanacak, eylemler bu uzamda planlanıp, alternatif medya kanalları yine bu uzamda hayata geçirilecektir.⁵

Castells, yeni dönem isyan dalgasının, insanların örgütlendiği ve eylemleri organize ettiği siberuzam ile pratiğe geçtiği, sokaklarında iktidar güçleriyle karşı karşıya geldiği, reel politika ürettiği kent uzamının melezleşmesiyle varlık kazanan,

3 Castells kitabında yeni medyanın ve online sosyal ağların, tamamen yeni toplumsal ağlar yaratmaktan ziyade, var olan offline sosyal ağların etkileşime geçtiği daha geniş ağlar oluşturduğunu söylemektedir (65). Bu isyanlardan önce, Fransa'daki anti-kapitalist bir komünün üyeleri tarafından yazılan ve özellikle Avrupa'da yankı uyandıran Yaklaşan İsyân'da da iktidar sahipleri tarafından arkadaşlığın sevgiden ibaret, politikadan bağımsız bir duygu durumu olarak gençlere kabul ettirildiği, oysa kurulan her tür yakınlığın doğrunun etrafında bir araya gelme çabasını barındırdığı yazılmıştır (Görünmez Komite, 2012: 78). Gezi Direnişi dâhil bütün bu isyan deneyimlerinde, arkadaşlık olarak kodlanmış politik sosyal ağlar, yeni medya dolayısıyla etkileşim içerisine girmiş, eylem alanında ise iç içe geçerek daha büyük ve yeni ağlar yaratmıştır.

4 Stephene Hessel, Öfkelenin!, (2011), Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Cumhuriyet Kitap.

5 "Büyük bir şirket olarak Facebook'un yarattığı güvensizlik, Occupy hareketinin N-1, Ning, Diaspora gibi alternatif ortamlara yönelik çağrı yapmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, eylemlilik sürecinde dijital aktivistlerin ortaya attığı "Occupy Facebook" projesi ilgiyle karşılanmasına rağmen, sonuçlandırılmamıştır.

özgür bir kamusal alan olarak nitelenebilecek, özerklik uzamını ortaya çıkardığını savunmaktadır (192). Bu yeni deneyimler her iki uzamda da birçok dönüşüm yaratmış, iktidar sahiplerinin iletişim modellerinin karşısına kendi iletişim kanal ve biçemlerini çıkarmıştır. Örneğin, Occupy Wall Street hareketinin kalbi Zuccotti Park'ta ses cihazı kullanmak yasak olduğu için icat edilen halk mikrofonu⁶ tartışma kültürünü de değiştirmeye aday bir deneyimdir. Bernard E. Harcourt'a (2013: 83) göre, halk mikrofonu bir ifade biçimi olarak liderliği baltalar, konuşmacının sahne performansı ile oluşabilecek karizma bu yöntem sayesinde dağılır. Konuşmacı birkaç kelime konuşup, söylediklerinin tekrar edilmesini beklemek zorunda olduğundan retorik imkânsızlaşır. Dinleyiciler ise bu yöntemle kabul etmedikleri görüşleri dahi dile getirmek zorunda kalırlar. Bu tamamen Occupy felsefesine uygun bir tartışma yöntemidir. Yeni medyanın insanlığa sağladığı ifade olanakları mevcut temsili demokrasi teamüllerini de sorgulanır bir noktaya getirmiştir. Negri ile Hardt (2012: 25) tarafından, iktidar sahipleri ile komuta edilenler arasındaki hiyerarşik ayrımın bekası için kullanılan bir mekanizma olarak tanımlanan temsil, bu isyan dalgasının da gösterdiği gibi, artık demokrasi için bir yeterlilik olarak görülmemekte, temsilin karşısına ifade çıkarılmaktadır.

Castells, ister demokratik olsun, isterse diktatörlük, bütün devletlerin kendilerine karşı gelişen bu tip isyan hareketlerine karşı hep aynı silahla, yani şiddet tekeliyle cevap verdiğini vurgulayarak, Arap İsyanları'na karşı geliştirilen oryantalist bakış açısından⁷ uzak olduğunu göstermektedir. Thomas Friedman tipi Amerikan liberallerinin teknolojik gelişmelerin otoriter rejimlere sahip ülkeleri kaçınılmaz bir şekilde demokratikleştireceği düşüncesinin (Morozov, 2011: 94) aksine, Castells'in çizdiği tablo tam tersi bir gelişmeyi göstermektedir: Yeni medya olanakları sayesinde Batılı ülkelerde radikal hareketler ortaya çıkabilmekte ve bu hareketler ABD gibi ülkelerde "dahi" sert bir devlet şiddetiyle bastırılmaktadır.

Sonuç

İsyan ve Umut Ağları'nın son bölümünde, milenyumun ilk isyan dalgasına yönelik bazı çıkarımlar yer almaktadır. Bu bölümde Castells, ağlar etrafında örgütlenen bu hareketlerin yeni ve daha geniş ağlar meydana getirdiklerini ve böylece dirençli karşı-iktidar ağları oluşturduklarını söylemekte (191), özerklik uzamını yaratan bu hareketlerin siberuzam dâhilinde küresel, kent uzamı çerçevesinde ise yerel hareketler olduğunu savunmakta (192), yine bu hareketlerin zamanın tarihselliğini aşarak kendi zaman biçimlerini yarattığını ileri sürmektedir

6 Halk mikrofonu, konuşmacının söylediklerinin dinleyiciler tarafından toplu bir şekilde tekrarlanmasına verilen isimdir.

7 Batı menşeli teknolojik yeniliklerin otoriter ve baskıcı yönetimlerin iktidarda olduğu, halkın da eğitimsizlik nedeniyle buna karşı çıkamadığı ülkelerde kendiliğinden demokratikleştirici bir rol oynayacağını iddia eden görüşleri, Morozov "dijital oryantalizm" olarak adlandırmaktadır (2011:143). İsyan dalgası Avrupa ve ABD'ye sıçrayana kadar Batılı gözlemcilerin yorumları, bu isyanlarda halkın öznel koşullarından çok Batı tarafından üretilen teknolojilerin etkili olduğu yönündeydi.

(193). Bu hareketler viraldir, sanal ve reel anlamda internet ağlarının mantığını izlemektedir ve ortaya çıkışlarından, yükselişlerine ve sönümlenmelerine kadar özdüşünümsel bir şekilde var olmuşlardır (194). İktidar mücadelesinin temelde insanların zihinlerinde anlam yaratma savaşı olduğunu belirten Castells, kitapta paylaştığı bir takım araştırma sonuçları ve grafikler yardımıyla Occupy hareketinin etkilerini ortaya koyar ve bir karşı-iktidar odağı olarak başarısını vurgular.

İnternetin tek başına demokrasiyi yaratamayacağını, herhangi bir teknolojinin kendi başına toplumsal hareketlerin belirleyeni olamayacağını ifade eden Castells, bu uyarılarına rağmen, “anlamsız” (197) olarak nitelediği güncel tartışmalara girmemek kaygısıyla yeni medya ve siberuzamın olumsuz yorumlarına değinmemiş, genel olarak iyimser bir anlatı kurmuştur.⁸ Ancak, yeni medya üzerine yazılan temkinli metinler ilgiyi hak etmektedir. Örneğin, yeni medyanın epistemolojisinin ve hızlı-güncel veri akışına dayanan mantığının her türlü nedenselliği ve bağımsallığı dışladığı yönündeki kimi yaklaşımlar bu açıdan dikkate değerdir (Lapham’dan aktaran Ruskin, 2012: 58). Bu ortamda yoğunlaşma, okuma ve anlamının yerini, göz atma, tarama ve kısa süreli akılda tutma eylemleri almıştır. Neal Gabler (2011), yeni medyadan alınan enformasyon karşısındaki bireyin halini şaşkınlık ve oyalanma hali olarak açıklamakta ve bu bilgilenme sürecini “anti-düşünce” kavramıyla nitelendirmektedir. Öğrenmenin anlık hale geldiği, akılda tutmanın zorlaştığı ve etraflı düşünme eyleminin bir kenara bırakıldığı yeni medya ortamının, bu teknolojileri kontrol ve baskı için kullanmak isteyecek iktidar sahipleri için de elverişli bir araç olarak kullanılabilceği en sık dillendirilen eleştirilerden birisidir. Mısır’dan kısa bir süre sonra eylemlerin başladığı Bahreyn’de eylemlere katılanların tespit edilebilmesi için Siemens-Nokia ortaklığı tarafından sağlanan yazılımlar, bu ülkede interneti iktidar için bir adeta şans konumuna getirmiştir.⁹ Öte yandan İnternetin ve sosyal mecraların sanallıktan kurtulamayan ve böylece reel politikada etkisi bulunmayan sahte bir eylemliliğe (slacktivizm) zemin hazırlayarak toplumsal hareketleri zayıflattığı yolunda kimi görüşlerde günümüzde sıkça dillendirilmektedir (Morozov, 2011).

Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da başlayıp, Avrupa ve ABD’de devam eden; 2013 yılında Türkiye ve Brezilya’daki büyük eylemlerde etkisini gösteren isyan dalgası, bundan sonraki siyaset yapma pratiği ve sokak eylemlerinin profilini çizmiş gibi görünüyor. Önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek tartışmaların ve ortaya konulacak siyasi projelerin hatırı sayılır bir kısmı Castells’in özerklik uzamı olarak adlandırdığı ortamda gerçekleşecektir. Burada siberuzama olduğundan fazla pay verip bir siber ütopyacılığa da, gerçek mekâna çok meyledip siber distopyacılığa da yönelmemek yaşananları hakkıyla yorumlayabilmenin anahtarı olacaktır.

8 Castells, Martin Ince’yle birlikte hazırladıkları söyleşi kitabında daha gerçekçi/objektif bir yaklaşım sergilemektedir: “Teknoloji kendi başına toplumların yararına ya da zararına olamaz. Ama toplumlarla ilgisiz de değildir. Öncelikle mevcut ya da potansiyel eğilimleri güçlendirir.” (Castells&Ince, 2006:70)

9 Torture in Bahrain Becomes Routine With Help From Nokia Siemens, <http://www.bloomberg.com/news/2011-08-22/torture-in-bahrain-becomes-routine-with-help-from-nokia-siemens-networking.html>, Erişim Tarihi: 25.12.2013

Kaynakça

- CASTELLS M. (2013), **İsyan ve Umut Ağları**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- CASTELLS M. & Ince, M. (2006), **Manuel Castells'le Söyleşiler**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GABLER N. (2011), The Elusive Big İdea, <http://www.nytimes.com/2011/08/14/opinion/sunday/the-elusive-big-idea.html?pagewanted=all>, Erişim Tarihi: 27.12.2013.
- Görünmez Komite (2012), **Yaklaşan İsyan**, Çev. R. Işık Güngör, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- HARCOURT B.E. (2013), "İşgal Et - İtaatsizlik Üzerine Üç Tez", **Siyasi İtaatsizlik** içinde, Çev. Elif Ersavcı, İstanbul, Kolektif Kitap.
- HARDT M. & Negri, A. (2012), **Duyuru**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- MOROZOV E. (2011), **The Net Delusion - How Not To Liberate The World**, London, Penguin.
- RUSKIN, H. (2012), "Hepimiz Globaliz, Hepimiz Yereliz", **İnternet Nesli: Sosyal Ağlar Yükseliyor, Eleştirel Düşünce Düşüyor** içinde, Ed. Edibe Sözen, Çev. Ferda Çiftçi Gürbüz, İstanbul, Alfa.

